

Beszélgetés Tar Sándor íróval a Tilos Rádióban

TS: Mindenek előtt - elnézést kérek, sokat fogom köszörülni a torkomat. Sokat dohányzom, és sokat ittam időnként. Emiatt van. Minőségemet tekintve hivatalosan munkanélküli vagyok. Néhány nap híján harmincöt évi munkaviszony után '92-ben elbocsátottak a Medicor Művek debreceni gyárából.

Most szellemi szabadfoglalkozásúnak hívnak egyesek, állítólag van egy ilyen státus, nem tudom, milyen... Azt jelenti, hogy nem fizetnek, és az írásaimból élek.

BGY: Azt akartam kérdezni, mikor azzal indítottál, hogy jelenleg munkanélküli vagy, hogy milyen egy munkanélküli író? Mert az író az író, ez a munkája, és van a munkás, az teljesen más.

TS: Igen, csak az a baj, hogy én technikusnak készültem, és gyári munkások között éltem, és én még ma is munkásnak érzem magam inkább, mint írónak. Úgy gondoltam világeletemben, hogy én dolgozgatok ott a gyárban, - mert szerettem a gépeket, azt a szagot, ami ott van egy műhelyben, egy gyárban, az emberek közelségét, az emberek családját – közben írogatok passzióból.

BGY: Mi volt az az írás, amit már publikációra szántál?

TS: Versekkel kezdtem. 1970-ben jelent meg néhány versem az Alföld májusi számában. Írtam még verset többet is, mert fiatal korában az ember versekkel indít, akinek ilyen indíttatása, mint a szerelem és egyéb érzések. Aztán rájöttem, hogy sokkal jobb verseket írnak mások, és abbahagytam.

BGY: Gondolom, azért észrevetted a visszajelzésekből, hogy van tehetséged, vagy ez belülről fakadt?

TS: Én nagyon magabiztos voltam, engem különösebben nem biztatott senki, sem a versírásra, sem a prózára, csak amikor már valóban kezdtek sikereim lenni. Olyannyira nem biztattak, hogy a verseimről megmondták, hogy elmennek, de nem igazán jók. Ugyanakkor az egyik ismert író, az Új Írásnak volt az olvasószerkesztője – neveket nem szívesen mondok, meghalt egyébként az illető - , mikor a „Dáliák” [Írások/Művek/6714-

es személy] című novellámat elküldtem az Új Írásnak, azt mondta, hogy nyugodtan hagyjam abba, mert nekem nem fog menni a prózáírás.

BGY: Volt-e valamiféle becsvágy benned? Arra gondolok, hogy gyárban dolgoztál, nem is mindig a legkellemesebb munkakörben, meg aztán a vidéki írók sanyarú sorsát nem kell ecsetelnem. Volt-e ezzel kapcsolatban olyan becsvágyad, hogy azért is megmutatod, innen a világ végéről?

TS: Talán csak önmagammal szemben volt ilyen becsvágy, de úgy igazából karriert nem akartam csinálni, és most sem akarok. Az írás az én helyzetemben – ha az életemről is beszélünk, majd kiderül miért – egyfajta elvágódás volt abból a világból, ahol nem éreztem jól magam.

BGY: Miért?

TS: Nem azért mert dolgoznom kellett, mert az soha nem esett nehezemre, hanem valami szebbet, valami jobbat szerettem volna megélni, mint amit megéltem.

AMI: Milyen gyerek voltál?

TS: Nagyfejű gyerek voltam, az iskolában is így csúfoltak.

BGY: Már a méretre gondoltak?

TS: Igen, úgy hívtak, hogy Nagyfejű, és aztán a kollégiumban kiderült, hogy volt egy gyerek, akinek még nagyobb feje volt, és onnantól kezdve nem neveztek Nagyfejűnek.

Szóval olyan gyerek voltam, hogy parasztszaládban születtem, de ez nem erény, és nem hátrány, ez tény. Parasztszaládba születtem Hajdúsámsonban 1941 áprilisában. Gondolhatjátok, hogy milyen az, ha valaki áprilisban születik, a bolondok hónapjában. Állítólag Lenin is akkor született, és Hitler is.

BGY, AMI: Jó társaság...

TS: Persze, ezt akkor még nem tudtam. Szoba-konyhás lakásban laktunk öten, mert hárman voltunk testvérek. Kora gyermekkorunktól, - ahogy szokták mondani, hogy már akkor kiderült... De nálam már akkor sem derült ki semmi, korán sem, és később sem. Rövidgatyás parasztyerek voltam, az általános iskolát ott végeztem. A szoba-konyhás lakásból általában a konyhát laktuk mind az öten, falusi szokás szerint. A szoba pedig a tiszta szoba, de hogy mennyire volt tiszta azt így utólag nem tudom megítélni. Korán munkára fogtak. Nekünk nem volt sok földünk, még kulákok sem voltunk. Ez később szerencsénk is lett, mert ugye azt a bizonyos igazi gyerekkort a legvadabb ötvenes években töltöttem el. Amit mi gyerekek egyébként nagyon élveztünk. Apám már kevésbé, mert a

TSZ-be be kellett lépnie, és elvették a földjét. Három és fél holdja volt, amihez még bérelt húszat, hogy legyen nekünk is hol dolgozni. Tanyán laktunk egyébként, ami az utcában a legutolsó ház volt.

BGY: „A mi utcánk” innen merítkezik.

TS: Igen, az az utca. Közvetlenül mögöttünk egy nagy tölgyerdő kezdődött, nagyon szép, illatos. Akkor még éreztem illatokat, ma már azt se. Nagyon jó illata volt annak a tölgyerdőnek főleg este, éjszaka. Megvan egyébként még most is. Onnan jártunk be iskolába gyalog 3-3 és fél kilométerre mindennap, télen is. Volt, amikor a hóban az első nyom a mienk volt, a bátyámé, vagy a nővéremé, vagy az enyém.

BGY: Ennek azért megvolt a maga romantikája

TS: Most már igen, akkor egy kicsit nehezebb volt. Ha valaki még emlékszik, az ötvenes években sokan megélhetési gondokkal küzdöttek. Mi is. Az előbb belekezdtem valamibe, hogy tulajdonképpen mi, gyerekek élveztük ezt a Rákosi rendszert, mert mindig történt valami, ami nekünk multság volt, a felnőtteknek egyáltalán nem. Az MHK mozgalomtól kezdve...

BGY: Az mi volt?

TS: Munkára, harcra kész mozgalom. Ez egy népi sport mozgalom volt, hasonló a cserkészmozgalomhoz. Akkor ültettünk kókuszdiót az egyik irtásra, aztán akácfa magot kellett gyűjteni. A TSZ szervezte ezeket a munkákat, a gyapotról nem is beszélve.

BGY: A gyapotról hallottam, na de kókuszdió?

TS: Nekünk volt vagy tizenöt disznók, és a kókuszdió zömét kitúrták. Apámnak lett is baja ebből, majdnem leültették.

BGY: Te azután kitűnő eredménnyel végezted az általános iskolát. Ennyire jó fejed volt, vagy...?

TS: Jó nagy! Az egyetlen szórakozásunk a tanulás volt, nem volt mást, mit csinálni. Ha teheneket, vagy disznókat kellett őrizni, vittem magammal a tankönyvet, később persze más könyvet is, és azt olvastam.

BGY: Az a javaslatom, hogy ugorjunk a középiskolára. A jó bizonyítvány után automatikusan vezetett az utad... Hova?

TS: A gépipari technikumba, szülői javaslatra jobbára, de nekem is tetszett, mert jó volt a sapkájuk, olyan ködvágó. Pechemre mire oda kerültem, lecserélték tányérsapkára. De nem volt ám ilyen egyszerű akkoriban, mert továbbtanulni csak a községi tanács engedélyével

lehetett. Az már a TSZ-től való menekülésnek fogták fel, ha valaki el akart menni a faluból, és nem TSZ tag akart lenni. Így aztán bekerültem kollégiumba, Debrecenbe. Az iskolának önálló kollégiuma volt egészen 1956-ig, amikor a szomszédos Tóth Árpád Gimnáziumból átdobáltak oda a közös udvarra fegyvereket. Mindenkinek lett fegyvere, nekem is. Egy nagy dióverő, legalábbis mi így hívtuk, ez ilyen hosszú puska, de aztán senki egy lövést le nem adott. Aztán szétrobbantották a társaságot, mint ellenforradalmi fészket, és átkerültünk az építők kollégiumába, de minket külön kezeltek, a megbízhatatlanokat.

BGY: Ezekből a fegyverekből később baj lett húsz év múlva.

TS: Igen, ezt én még akkor viszonylag jól megúsztam, de sokan börtönbe kerültek.

BGY: Ezek után elkezdte a szakmában dolgozni.

TS: Igen, de ez sem volt egyszerű. Én '59-ben végeztem, és akkor voltak a racionalizálások, ami burkolt elbocsátásokat jelentett, tehát a megbízhatatlan elemektől igyekeztek megszabadulni. Aki '56-ban kompromittálta magát, azt elküldték, illetve ne vették fel. Ezért egy hónapig a gázműveknél dolgoztam, mert valaki elment katonának, aztán a GÖCS-nél, ez volt a Gördülőcsapágy Művek népszerű rövidítése, azután kerültem a Medicorba, az orvosi műszergyárba. TS: Az érettségi után következett még az albérlet. Tizennyolc évig laktam albérletben. Huszonnyolc bejelentet lakásom volt, de ennél több helyen laktam, volt, ahol csak egy napig.

BGY: Kenedi Jánossal mikor kerültél kapcsolatba? Hiszen a januári Narancsban (2) az szerepelt, hogy nagyon sokat köszönhetsz neki, mert elindított az írói pályán, illetve egy bizonyos kör számára elérhetővé tett téged.

TS: Röviden annyit még el kell mondani, hogy nagyon sokszor nem éreztem jól magam ebben az országban, és el akartam menni. Így mentem el az NDK-ba '67-ben az első csoporttal. Miután hazajöttem onnan, és összegyűjtöttem egy csomó fegyelmi jegyzőkönyvet, meg egyáltalán, ez akkor olyan élmény volt, ez a három év, pontosabban négy, mert utána még visszamentem, amit lejegyezem magamnak.

BGY: De nem az NDK-ba akartál disszidálni?

TS: Nem, korábban Ausztriába. Indítottak az akkori – a még régebbi - Mozgó Világban egy pályázatot, és elküldtem azt, amit írtam, anélkül, hogy tudtam volna, hogy mi az a szociográfia – ma sem vagyok biztos benne, hogy tudom. De olvastam Végh Antalt, és gondoltam, hogy elmegy ez is. Megpályáztam és megnyertem. A pályadíj nyertes munkát pedig aztán hogy, hogy nem, betiltották. Namost' a cenzúrának három fajtája van: az

öncenzúra, amikor magadat cenzúrázod; a szerkesztői, amikor a szerkesztő töröl ki oldalakat; és van a harmadik, a nyomdai. Az enyémet a nyomdai vágta vissza. Megvan ez a példányom, ráírta a nyomdai cenzor, hogy mi történt.

BGY: Mi történt, mi volt a kifogás?

TS: Voltak mondatok, amikkel nem értett egyet, illetve súlyosnak talált. Volt egy olyan mondat már az elején, hogy „...amikor megérkeztünk úgy tereltek bennünket, mint a zsidókat Auschwitzban”- ezt a mondatot például vastagon aláhúzta, hogy ez nem megy. No, így kerültem Kenedivel kapcsolatba. Mikor ezt betiltották, ő éppen egy antológiát szerkesztett, amibe ilyen betiltott munkákat vett be. Úgy gondolta, hogy nem lenne baj, ha ezt többen is olvasnák, és én természetesen beleegyeztem. Ma sem tennék másként.

BGY: Ez volt az ős-szamizdat, a Profil.

TS: Igen.

AMI: Amikor odaadtad az írásodat, és beleegyeztél, hogy szamizdatban megjelenjen, te már tudtad mit jelent, hogy ezzel egy ellenzéki csoport mellett tetted le a voksodat?

TS: Nem, egyrészt akkor az, hogy ellenzéki és szamizdat nem forgott közszájon. Az ellenzék csak később szerveződött ellenzékké, ekkor még csak laza kötődések voltak, ha jól emlékszem. Én meg aztán végképp kilógtam a sorból, mert egyrészt vidéki voltam, másrészt nem voltam értelmiségi. Viszont elkezdtem írogatni, mert nem csak Kenedi biztatott, hanem Száraz György is, az Élet és Irodalom akkori olvasószerkesztője, mégpedig elég erőteljesen: minden héten írt levelet. Ő publicisztikát kért, gondolván, hogy a „Tájékoztató” pályadíjnyertes írója, tud publicisztikát. Én azt se tudtam, mi az. A szótárban kellett megnéznem. Írtam két novellát, egyik „A 6714-es személy”, másik talán a „Dáliák”. Mondta, hogy frankó, de ez nem publicisztika, ráadásul az egyik olyan erős, hogy nem is vállalja közölni az ÉS-ben, hanem átadta a Mozgó Világnak. Később kialakult egy ilyen munkamegosztás, ha az egyik lap nem merte közölni, akkor voltak szelepek. Egyik volt a Mozgó Világ, a Kritika is, és egy darabig a Valóság.

BGY: Tehát később ezeket a megjelent írásokat ugyanúgy ellened fordították, mint ahogy ellened fordították a fegyverrejtegetést húsz év távlatából, és volt egy harmadik vád, amivel zsarolhatóvá váltál, az hogy homoszexuális vagy?

TS: Igen. Ez a harmadik volt a legerősebb. Ez volt, ami döntött, mert ezt már nem lehetett überelni. Ehhez el kell mondani, hogy 1956 októbere után volt egy kétnapos sztrájk, az idősebbek talán emlékeznek rá. Nem volt fűtés és lebbencslevest reggeliztünk,

mert nem volt kenyér ott a kollégiumban. Mi aztán befűtöttünk, amivel tudtunk, és az összes ágyat összetoltuk, és összebújtuk, mint a birkák úgy ruhástul, mindenestül. És miután mindenki mellett feküdt valaki, én mellettem is feküdt, aki egyébként tényleg barátom volt, és aki később öngyilkos lett, és ezt szintén ellenem fordították, hogy miattam.

BGY: Nem szeretnék ebben mélyen vájkálni, de hogyan került a III/III-as őrnagy birtokába ez az információ? Rátok nyitottak?

TS: Ehhez azért azt tudni kell, hogy a szervezésem már korábban elkezdődött, amikor hírszerzőnek, illetve egy bizonyos kereskedelmi osztály vezető-helyettesének akartak megtenni. Ezeket akkor nem vállaltam. Viszont ez a folyamat azt feltételezte, hogy előtte alaposan lenyomoztak. Tehát barátaimat, volt munkatársaimat, katonacimboráimat, anyámékat megkeresték, gyakorlatilag mindent tudtak rólam, mire odakerültem.

BGY: Tehát ezek voltak a vádak, amikor odakerültél a III/III-as őrnagy elé, meg gondolom egy-két saller.

TS: Igen, erről nem szokás beszélni, de az volt a céljuk, hogy szervezzenek ügynöknek, és hát megverték, azóta nagyot hallok a bal fülemre. Kézrátétel, ez volt a neve a rendőri zsargonban.

BGY: Te azt mondtad ebben a Narancsban megjelent írásban, hogy te akkor ott álltál szemben az őrnagy, a két ajtó, egyik a szabadságba, másik a süllyesztőbe, vezet...

TS: ...az egyik az együttműködés, másik a süllyesztő.

BGY: Ez a süllyesztő a börtönt jelentette, vagy esetleg súlyosabbat?

TS: Nem zárok ki semmit a mai eszemmel, ebben benne van az is, hogy többször megjártam a pszichiátriát és bizonyos dolgokat másként értékelek most, mint akkor.

BGY: Mondtad, hogy nem akartál hős lenni, de összeállt-e benned, hogy ha kimész a szabadsághoz vezető ajtón, annak mi az ára?

TS: Természetesen tudtam, mit vállalok. Azt csak sejtettem, hogy ha nem vállalom, akkor mi vár rám. Ugyanakkor abban a szituációban mérlegelésre időm sem volt, meg az etikai érzéke abban a helyzetben az embernek kicsit másként működik, mint egy órával, vagy egy nappal később.

BGY: Ott rögtön kellett dönteni?

TS: ...és alá is kellett írni.

BGY: Végül mit írtak alá?

TS: Emlékeim szerint az szerepelt benne, hogy szolgálataimat felajánlom a III/III-as ügyszólynak vagy alegységnek, nem tudom, akkor hogy hívták, amennyiben Kenedi Jánossal és körével folytatott beszélgetésekről jelentéseket fogok tenni.

BGY: Nem írni?!

TS: Nem írni, tenni.

AMI: De mindig felvetődik a kérdés, hogy miért nem szóltál a többieknek? Miért nem kértél segítséget?

TS: Volt egy fontos dolog, egy furmányos csel, ami lehet, hogy blöff volt, lehet, hogy nem. Amikor velem dűlőre jutottak, akkor közölték azt is, hogy jónéhányan nekik dolgoznak ebből a körből, többek között János is. Így én soha nem tudtam, hogy akivel beszélek, egy másik besúgóval, vagy egy ellenzékivel. Annyira kellett figyelnem, hogy kivel beszélek, ki mit mond, amikor társaságban voltunk Jánosnál, hogy ki lehet az.

BGY: Mennyire igyekeztél csalni a jelentésekben?

TS: Nem szívesen hazudok, ha nem nagyon muszáj, de inkább az elhallgatás taktikáját alkalmaztam, különösen, ha négy szemközti beszélgetés volt. Függetlenül attól, hogy meggyőződésem, végig lehallgattak. Be volt drótozva az én lakásom is.

BGY: Hogy gondoltál ez alatt az idő alatt Tar Sándorra? Mégis a hozzád közel álló emberekről küldtél jelentéseket.

TS: Az, hogy rongy ember vagyok, az állandóan a szemem előtt volt, és emiatt is szoktam rá a rendszeres ivászatra, egyre gyakrabban és egyre intenzívebben. Az egyedüli menekvési irányom az lett volna, ha nem leszek író. Akkor nem kellett volna találkoznom Kenediékkel, és nem is tudtam volna jelenteni. Az első kötetem 1981-ben jelent meg nagy nehezen, a második csak '89-ben. Ez azért van.

AMI: Mi történt azóta? '99-ben ugye kipattant ez az egész.

TS: Igen, lefolyt a levélváltás és az azt követő vita az ÉS-ben.

BGY: Nyomon követted?

TS: Igen, olvastam, éppen a pszichiátrián feküdtem. Hétszer voltam elvonókúrán '87-től, és az egyikén éppen akkor bent feküdtem, és a főorvosnő behozta.

BGY: Ez már '87 utánra tehető, amikor leszámoltál az ügynökséggel?

TS: Igen, '87-ben kezdődött, és '88-ban döntöttem úgy, hogy abba hagyom. Akkor már tudtunk arról, hogy titkos tárgyalások folynak az ellenzék és a pártközpont között, csak én ezt még nem nagyon érzékeltem.

AMI: Nem kérdezem meg, hogy miért nem szóltál utólag, mert ezt már leírtad.

TS: Hát igen, előtte nem mertem, a rendszerváltás után pedig már nem volt sok értelme, hogy szóljak.

BGY: De értelem alatt én azt is érteném, hogy ez a te lelki, erkölcsi felszabadulásoddal járhatott volna, ha ezt '90 után elmondod.

TS: Tudtam, hogy úgysem fog felszabadulni, ahogy nem szabadult fel azóta sem. Ezzel meg kell tanulni együtt élni.

Ugyanakkor megtanultam mostanra, elég későn, hogy tulajdonképpen genetikailag születésemtől kudarcra vagyok kódolva. Mert bármilyen sikert érek is el, az előbb-utóbb ellenem fordul. Miként az irodalomban elért sikereim is. Mert ha nem leszek író, nem kerülök kapcsolatba Jánossal, és nem történik meg ez az egész. Kellett nekem írónak lenni!

1. Az adás teljes egészében meghallgatható a www.tilos.hu weboldalon.

2. MaNcs, XIV. évf. 03. szám, (2002.01.24.), „Ebből nem lehet kijönni” – Egy besúgó önvallomása (Tar Sándor író)

3. A rádióműsorban Tar Sándor helyesbíti a MaNcs-ban megjelent 1976-os dátumot. „Otthon megtaláltam a Profilnak a megjelent egyetlenegy számát, és ez '77 szeptemberében jelent meg, ezek szerint rám '78 februárjában csaptak le.”

15024

(TILOS rádió, Türelmi zóna, 2002. 03. 19-i adása. Sinkó Zoltán, Élő Marcell, Ruzsin Annamária, Bencsik Gyula)